

מקורות לעיון במס' בבא מציעא: פרק השואל

דף טו

מ. זילברמן

שבט תשע"ג

(צד:) **כל ההנאה שלו.** איתא בגמ' תדע דהא שואל כל הנאה שלו ואינו משלם אלא קרן והשואל כל הנאה שלו והא בעיא מזוני דקיימא באגם והא בעיא נטירה בנטר מתא ואיבעית אימא לא תימא כל הנאה שלו אלא אימא רוב הנאה שלו, ע"כ. ומקובל להסביר ע"פ סוגיין דחיוב שואל באונסין מבוסס על הא דכל (או רוב) הנאה שלו. ועי' למשל רש"י (מא: ד"ה ותיתי משואל) שכתב, "שחייבו הכתוב באונסים בשביל שכל הנאה שלו".

ועי' בשו"ת הר"ן (סי' י"ט, הו"ד בסמ"ע סי' ע"ב ס"ק כ"א ובש"ך שם ס"ק כ"ט ובקצות השלחן סי' ש"מ סק"ה) לענין השאיל ספר ושללוה גוים, שכתב, "אלא שאני רואה בכאן טעם אחר לפטור שמעון לפי שראובן כשהשאיל לו ספרו מצוה עבד וכדאמרין בפרק אלו מציאות (ב"מ כט:): מאי איריא ספר תורה אפילו כל מילי נמי ואסיקנא ספר תורה איצטריכא ליה מהו דתימא ניהא ליה לאינש דליתעביד מצוה בממוניה קמ"ל וכיון דמצוה קא עביד נמצא שאין כל הנאה של שואל שאף המשאיל נהנה משום פרוטה דר' יוסף הילכך כי היכי דהמלוה על המשכון קרינן ליה ש"ש משום דמצוה קא עביד כדאיתא פרק האומנין (פב.)..."

[וע"פ הר"ן הביא בשו"ת דברי גאונים (כלל צ"ו אות י"ב) בשם שו"ת הר הכרמל (חו"מ סי' ט) במקרה שהשאיל ספר לחבירו במקום שע"פ חוקי המדינה צריכים שלכל ספר יהי סטעמפעל, ובספר הזה לא הי' סטעמפעל, ובא אחד מהממונים למלכות לבית השואל וראה את הספר ולקחו ממנו, דאם שמר את הספר כראוי והוי אונס פטור השואל.]

ועי' במחנ"א (נדרים סי' כ"ד) דנסתפק בשאל שופר מחבירו ונאנס אם חייב השואל, דמכיון דמצוות לאו ליהנות ניתנו לא חשיב כהנאה דשוה פרוטה. וכתב דיש לחלק בין ספר לבין שופר, דדוקא ספרים עשוין להשכיר ובכך במשאיל לחבירו יש הנאה בזה שמחל לו שכירותו. אך עי' בספר פתחי חושן (שאלה פ"ט הע' נ"ט) שהעיר מדברי רע"א (או"ח סי' י"ד בגליון למג"א סק"ח) שהשואל טלית מחבירו ונאנס יש מקום לפטור השואל ע"פ דברי הר"ן. [בתחילה כתב דהי' נראה דחייב, דאף דבמשאיל טליתו נותן לו במתנה ע"מ להחזיר, זה רק בכדי שיוכל לברך ואין זו כוונתו למעשה]. ושוב כתב על דרך זה דיש מקום לפטור אב השואל חפץ מבנו, דבכה"ג בנו נהנה בפרוטה דרב יוסף.

ויש להעיר דנראה דבין הראשונים יש שחולקים על פסק הר"ן, אך דבריהם לא הובאו בשו"ע ובנו"כ. דעי' בשטמ"ק (סד:) שהביא משו"ת רגמ"ה (סי' ל"ז) בענין ראובן שמשכן ספרים אצל שמעון ונפחת דמיהם, שכתב, "אבל ודאי האי דטעין ראובן כשמשכנתי לו הספרים היו חדשים ועתה הם מיושנים ומעושנים אם מחמת מלאכת הספרים נתעשנו ונתיישנו הוה ליה כמתות מחמת מלאכה ואם מדבר אחר פחתו הספרים והושחתו ישלם לו הפחת על פי דיינין הבקיאין בשומא ואם לא נתן לו רשות ללמוד בהן ולהשאילן לאחרים ישלם לו כל מה שנפחתו בין מחמת מלאכה ובין שלא מחמת מלאכה". ומשמע דהיכא דאין הפחת משום מתה

מחמת מלאכה חייב השואל על הפחת אף במקום אונס. ובשו"ת דברי גאונים (כלל צ"ו ס"ק י"ג) הביא דהלבוש (או"ח סי' י"ד) פסק דהשואל ספר חייב באונסין. ועוד הביא דכן משמע במרדכי (ב"מ סי' שע"ו) שפסק שאם נאנס ספר לאחר זמן השאלה פטור השואל. ומשמע דתוך זמן השאלה חייב השואל. ובש"ך שם העיר דהר"ן כתב דבריו רק לשיטתו דפסק כרב יוסף בפרוטה דרב יוסף, אבל להפוסקים כרבה חייב באונסין דשוב חשיב ככל הנאה שלו, ולדינא הוי ספק והמוציא מחבירו עליו הראיה. אך ע"י במנחת חינוך (מצוה נ"ט אות ט"ו) שהעיר דאף לרבה החולק על רב יוסף יש להמשאיל הנאה קצת אף אם אינו שוה פרוטה וסגי בזה בכדי שלא יחשב ככל הנאה שלו של השואל, וכתב דלכאורה הש"ך חולק על הקצות השלחן (סק"ה) וס"ל דאם אין הנאת שוה פרוטה עדיין חשיב ככל ההנאה של השואל. ובמחנה אפרים (שאלה סי' ג') הקשה דאפי' לרב יוסף אין לפטור את ראובן מלתת פרוטה לעני בשעה ששמעון לומד מן הספר. ועוד הרי לא בעינן כל הנאה שלו אלא רוב הנאה שלו, דהלא השואל חייב במזונות הבהמה בשעת השאלה ובזה יש הנאה למשאיל. ובספר מורשת משה (סי' צ') הציע שכלפי השואל סגי ברוב ההנאה שלו, אבל כלפי המשאיל בעינן שלא תהי' לו שום הנאה, אבל אם יש לו קצת הנאה פטור השואל. וכתב שכן משמע מלשון הרא"ש בנדריים (לא). בענין הלוקח כלי מן האומן החייב באונסין, שכתב חייב "כמו שואל שכל ההנאה שלו כל ימי שאלתו ולא למשאיל".

עיקר תוס' ריש פרק השואל

- (צד.) השואל
- (צד:) דקיימא
- (צו.) ונשאל, שאל
- (צו:) בעל קמא, אלא, בעל בתרא, אמר רבא
- (צז.) ביום
- (צז:) השוכר, והלב, לימא, והלה, ורה הונא, רב נחמן
- (צח.) מתוך
- (צח:) שאלה, ואמר לו
- (צט.) באומר, כיון, כך תקנו
- (ק.) ולחזי, הא, דמי
- (ק:) כסות
- (קא.) דברוה, כדי